

Dr.
Semra IŞIN

isinsemra2341@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8910-8004>Başvuruda bulundu. Kabul edildi.
Applied Accepted

Eser Geçmişi / Article Past: 13/02/2023 25/03/2023

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.1250422>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

Talât Paşa Suikastının Amerikan Basınındaki Yansımaları

Reflections of the Talat Pasha Assassination in the American Press

Öz

Mehmed Talât Paşa, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının hemen öncesinde döneme damgasını vuran isimlerdendir. I. Dünya Savaşı sonrasında henüz siyasi hayatta aktif bulunduğu süreçteki faaliyetlerinden, bilhassa Ermenilerin Sevk ve İskân Kanunu kapsamındaki göçünden ve bu sıra yaşanan sözde ölümlerden sorumlu tutulan paşa, 1918'da Almanya'ya gitmek zorunda kalmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti kadrosu dahilinde yer almaya başladıktan sonra, devleti içinde bulunduğu durumdan kurtarmanın yolunu arayan Talât Paşa, bu bağlamda gerek hapis yatmış gerekse sürgün niteliğindeki ayrılmalar yaşamış, ancak bu amacından hiç vazgeçmemiştir. Nitekim Osmanlı politik hayatında üstlendiği roller sonucunda yaklaşık iki yıl sonra kaçtığı Almanya'da bir seri halini alacak olan Ermeni suikastlarının bir faili olarak 1921 yılında öldürülmüştür. Ancak yabancı basına da yansıyan Talât Paşa'nın öldürülmesi batılı devletler tarafından daha ziyade suikastçının mağduriyeti vasıtasıyla Ermeni meselesi haline dönüştürülmüş, Talât Paşa suikastı üzerinden yaşandığı iddia edilen Ermeni katliamının propagandası yapılmıştır. Amerikan basınında da geniş ölçüde yer bulan Talât Paşa'nın katli ve davası haberlerine de bakıldığında işlenen cinayet "adaletin tecellisi" olarak kamuoyuna aktarılmış; paşa maktul değil de asil suçluymuş gibi tanıtılmıştır.

Anahtar kelimeler: Talât Paşa, Ermeni Meselesi, Solomon Teilirian, Amerikan Basını

Abstract

Mehmed Talat Pasha, just before the collapse of the Ottoman Empire, is one of the names that left his mark on that period. The pasha, who was held responsible for his activities while he was still active in political life, particularly the emigration of Armenians within the scope of the Law of Relocation and Settlement and the so-called deaths during this period, had to go to Germany in 1918

ATIF: IŞIN Semra, "Talât Paşa Suikastının Amerikan Basınındaki Yansımaları", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 9/1 (Mart 2023), s. (169-184)

CITE: IŞIN Semra, "Reflections of the Talat Pasha Assassination in the American Press", *Journal of History and Future*, 9/1 (March 2023), pp. (169-184)

after the WWI. Talat Pasha, who sought a way to save the state from the situation it was in after he started to take a part in the Committee of Union and Progress, was imprisoned and lived separations like exile through this direction, but he never gave up on this purpose. Thus, as a result of the roles he assumed in Ottoman political life, he was killed in 1921 as a perpetrator of the Armenian assassinations, which would become a series in Germany, where he fled two years later. However, the murder of Talat Pasha, which was also reflected in the foreign press, was turned into an Armenian issue by the western states, mostly by claiming the victimization of the assassin; it was turned into a propaganda of the Armenian massacre, which was alleged to have taken place through the assassination of Talat Pasha. Considering the news about the murder and trial of Talat Pasha, which was widely taken place in the American press, that was held responsible for the murder of Pasha, the murder was conveyed to the public as “the manifestation of justice”; Pasha was introduced as if he was not the victim but the real criminal.

Keywords: Talat Pasha, Armenian issue, Solomon Teilirian, American press.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin son döneminin en buhranlı ve karmaşık zamanlarının önemli siyasi simalarından olan Mehmed Talât Paşa, II. Abdulhamid'in saltanatını sonlandıran 1908 Jön Türk Devrimi'nin önde gelen isimlerinden olmasının yanı sıra İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin liderlerinden biri ve Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurucularındandı. 1908-1918 yılları arasında Osmanlı Devleti siyasi hayatında Dahiliye Nazırlığı ve Sadrazamlık başta olmak üzere önemli görevler üstlenen paşa, I. Dünya Savaşı'nda alınan yenilgide payı olduğu iddiası nedeniyle kasım 1918'de birçok İttihat ve Terakki üyesi gibi kaçmak zorunda kalarak Almanya'ya sığınmıştı.¹ Öte yandan özellikle I. Dünya Savaşı esnasında yürürlüğe konulan Ermeni tehcirinin aktörlerinden biri olarak görülen Talât Paşa, batılı devletler ve Ermenilerce tehcir sırasındaki ölümlerden sorumlu tutulmuş, Ermeniler tarafından hakkında suikast kararı alınan isimlerden olmuştu. Nitekim Talât Paşa 15 Mart 1921 tarihinde Ermeni bir öğrenci tarafından Berlin'deki evinin önünde vurularak öldürülmüştür.² Talât Paşa hakkında yapılan kimi çalışmalarda paşanın öldürülmesi farklı yönlerden ele alınmıştır. Bunların başında Mustafa Kırışman'ın “Enver, Talat ve Cemal Paşaların Öldürülmelerinin Fransız Basınına Yansımaları”, Hasan Babacan'ın Mehmed Talât Paşa (1874-1921), Mustafa Çolak'ın “Tercih Olayı'nın Propaganda Sürecindeki Doruk Noktası: “Talat Paşa Davası”, Tevfik Çavdar'ın “Talat Paşa; Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü”, Arif Cemil Denker'in “İttihatçı Şeflerin Gurbet Maceraları”, Dilek Zaptıoğlu'nun “Talât Paşa Davası” gelmektedir. Bu çalışmada ise amaç dönemin Amerikan basını vasıtasıyla, Mehmed Talât Paşa'yı Ermeni tehciri ve sözde katliamın

1 Robert W. Ohson, *The Remains of Talat: A Dialectic Between Republic and Empire*, Die Welt des Islams, XXVI, Leiden 1986, s 46-48.

2 Mustafa Çolak, “Tercih Olayı'nın Propaganda Sürecindeki Doruk Noktası: “Talat Paşa Davası”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 2004, c. XX, S. 58, s. 7-8; Hasan Babacan, “*Talat Paşa (1874-1921)*”, *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/Erisim> Tarihi: 23.03.2023], s.1-4.

baş sorumlularından biri olarak gören Amerika'nın suikastı kamuoyuna nasıl yansıttığı ve değerlendirdiği ele alınmaya çalışılmaktadır.

Hayatı ve Siyasi Kişiliği

Osmanlı Devleti'nin en önemli siyasi figürlerinden biri olan Mehmed Talât Paşa, 1 Eylül 1874 tarihinde Edirne'nin Kırcaali nahiyesinin Çepceci köyünde dünyaya gelmiştir. Vize'de eğitim aldıktan sonra Edirne Askeri Rüştiyesinden mezun olmuştur. Babasının vefatı üzerine aile bütçesine katkı sağlamak amacıyla eğitim hayatını sonlandırıp, memur olarak Edirne Posta ve Telgraf İdaresinde işe girmiş, bir süre sonrada Edirne Alyans İsrailite Musevi³ okulunda Türkçe öğretmenliği vekilliği yapmaya başlamıştır.⁴ Alyans okulundaki görevi Talât Paşa'nın çeşitli konularda bilgisinin artmasına; Fransızca öğrenmesine, Yahudilere gelen Fransızca dergi ve gazeteler aracılığıyla da batı dünyasındaki gelişmeleri takip etmesine olanak sağlamıştır. Burada edindiği bilgiler sayesinde dönemin Osmanlı entelijansiyası üzerinde de büyük etkisi olan 1789 Fransız İhtilâli'ni tanıma fırsatı elde ederek, ihtilalin doktrinlerini benimsemiştir. İlâveten Posta Telgraf İdaresinde memuriyeti vasıtasıyla da hem devletin farklı bölgelerindeki hem de yurtdışındaki olayları yakından takip etme fırsatı bulmuştur.⁵

Talât Paşa'nın siyasetle tanışması da bu zamana denk gelmektedir. Sultan II. Abdulhamid'i tahtan indirmek ve istibdat dönemine son vermek için bazı faaliyetlerde bulunan hareketin bir üyesi olan eniştesi İsmail Yürük'ün siyasi fikirlerinden etkilenen Talât Paşa, Jön Türk hareketiyle de onun aracılığıyla tanışmıştır.⁶ Gerek işi, gerekse yeni siyasi yönelimi Talât Paşa'nın çevresinin genişlemesine ve kendisiyle aynı görüşleri paylaşan kimselerle sıkça gizli toplantılar düzenlemesine neden olmuştur. Öyle ki 1899 yılının ağustos ayına gelindiğinde, Talât Paşa çok rahat bir şekilde harekete geçilmesi ve bunun için ilk önce II. Abdulhamid'in tahtan indirilmesi gerektiğini söyler hale gelmiştir.⁷ Hatta bu bağlamda arkadaşlarıyla beraber Paris'te bulunan hareketin öncülerine fikirlerini açıkladıkları bir mektup dahi yollamışlardı. Nitekim Paris'te ve arkadaşları arasında düşüncelerinin onaylanması Talât Paşa'nın siyasi hayatta inisiyatif alma, karar verme ve cesareti olma noktasında büyük katkı sağlamıştı.⁸ Ne var ki Talât Paşa'nın söz konusu faaliyetleri, bir süre sonra Bâbiâli'nin dikkatini üzerine çekmesine yol açmış ve nihayetinde

3 Alyans İsrailite Universelle: 19. yüzyılın ikinci yarısında kurulmuş, Siyonist ilkeler doğrultusunda eğitim yapan, dünyanın çeşitli yerlerindeki Musevilere yardım eden, bunların buldukları yerlerdeki konumlarını güçlendirmeyi amaçlayan bir kurumdur. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı İmparatorluğunun özellikle stratejik önemi olan yerlerde açılan bu okullar Avrupa kültürünün, siyasi ve sosyal düşüncelerinin Türk toplumuna nüfuzunda birer köprü başı görevi üstlenmişlerdir. Bu okullar da imparatorlukta medeniyet, insanlık adına tesis edilmiş ve Osmanlı toplumunu terakkîye ve ittihadı götürmek maksadını güttükleri iddiasındaydılar Bayram Kodaman, *Avrupa Emperyalizminin Osmanlı İmparatorluğu'na Giriş Vasıtaları*, [<https://kaynakca.hacettepe.edu.tr>], 1943. s. 24- 25.

4 Şükrü Hanioglu, "Talât Paşa" İslam Ansiklopedisi, 2010, c. 39. s. 502-503.

5 Hasan Babacan, *Mehmed Talât Paşa (1874- 1921)*, TTK Yayınları, Ankara 2005, s. 33-35.

6 Ziya Şakir, *Yakın Tarihin Üç Büyük Adamı: Talât, Cemal, Enver Paşalar*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul 2011, s. 43-66.

7 İsmail Arar, *Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Mentşe'nin Anıları*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986, s. 121.

8 Hasan Babacan, "a.g.e." s. 42.

1895 yılında hükümete gönderilen bir jurnal nedeniyle Talât Paşa ve bazı arkadaşları tutuklanmış, yaklaşık altı ay süren mahkemenin ardından üç yıl kalebentliğe mahkûm edilmişti. Lakin bu ceza, Talât Paşa'nın düşüncelerinden vazgeçmesine yol açmadığı gibi hapis hayatı boyunca siyasi hedefleri doğrultusunda daha sıkı çalışmasına sebebiyet vermişti.⁹

Talât Paşa'nın tutuklu bulunduğu süre zarfında Jön Türk Cemiyeti ve Bâbîâli arasında bir uzlaşma sağlanmış; hükümet, cemiyete ve muhaliflere karşı ılımlı bir politika takip etmeye başlamıştı. Bu politik değişim neticesinde 1898 yılında siyasi tansiyon düşmüş, aralarında Talât Paşa'nın da olduğu bir grup İttihat ve Terakki üyesi tutuklu, serbest bırakılmış ve hemen akabinde Talât Paşa Selanik'e sürülmüştü. Hükümetle yapılan anlaşma gereği Jön Türk hareketi de, Bâbîâli'ye karşı yürüttüğü muhalefeti azatmış, bu kapsamda da Selanik'teki İttihat ve Terakki şubelerini kapatmıştı. Bu ise Talât Paşa'nın bir süre için politik faaliyetlerine aktif olarak katılma olanağını ortadan kaldırmıştır. Öte yandan Talât Paşa Selanik'e gelmesinin ardından yeniden memuriyete başlamış, Selanik Vilayeti Posta ve Telgraf İdaresinde önce kâtip, sonra görevden azledildiği 1907 yılına kadar başkatip olarak çalışmıştır.¹⁰

Görevden alınması üzerine işsiz kalan Talât Paşa'ya mason locası tarafından maaş bağlanmış, sonrasında ise aynı loca idaresi altındaki özel bir okulun müdürlüğüne getirilmiştir.¹¹ Talât Paşa'nın ikinci kez memuriyetten atılması, onun 1907'den itibaren aktif olarak siyasete girmesine yol açmıştır. Nitekim 1908'de İttihat ve Terakki'nin de katkılarıyla İstibdat dönemi sona ermiş, II. Meşrutiyet ilan edilmiştir. Meşrutiyetin ilanından sonra yapılan seçimlerde Talât Paşa Edirne Mebusu olarak meclise girmiş ve sonrasında Meclis Vekili olarak göreve başlamıştır.¹² Meşrutiyetin ilan edilmesinde büyük payı olan İttihat ve Terakki cemiyeti üyeleri, meclis açıldıktan sonra umdukları gibi bir başarı sağlayamamış, kurulan yeni hükümette söz hakkı elde edememişlerdir. Bu durum cemiyet arasında huzursuzlukların ortaya çıkmasına sebep olarak, üyelerin harekete geçmesine ve yönetime karşı sert bir muhalefetin başlamasına neden olmuştur. Ancak aralarında genç subaylarında olduğu bir kısım cemiyet mensubu, siyasi muhalefeti yeterli bulmamış, 31 Mart 1909'da hükümete karşı ayaklanarak askeri bir darbe düzenlemişlerdir.¹³

Talât Paşa'nın da rol aldığı olayların ardından II. Abdulhamit tahtan indirilmiş, yerine Sultan Mehmed Reşad getirilmiştir. II. Meşrutiyetin ilanı ve 31 Mart Vakasını takip eden süreçte Talât Paşa, siyasi hayatta aktif rol oynamıştır. Balkan savaşlarındaki rolü nedeniyle popülaritesi artan Paşa, Osmanlı idaresinde sadrazamlık ve dâhiliye nazırlığı başta olmak üzere birçok görev almış, dönemin önemli bir politik figürü haline gelmiştir. Ancak daha sonra Talât Paşa, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Almanya'nın müttefiki olarak

9 Tevfik Çavdar, *Talat Paşa; Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995, s. 26.

10 Hanioglu, "a.g.m." s. 502-503.

11 Ziya Şakir, "a.g.e." s. 19.

12 Maksud Emre Mülazımoğlu, *Devlet Adamı Olarak Mehmed Talat Paşa*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 86-91.

13 Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Yayınevi, İstanbul 2009, s.145-202; *Talat Paşa'nın Hatıraları*, (Haz: Hüseyin Cahit Yalçın), Cumhuriyet Yayınları, İstanbul 1998, s. 15-17.

katılmasında etkisi olduğu gerekçesiyle muhaliflerin hedefi haline gelmiş ve bu durum ise paşanın Almanya'ya kaçmasına ve yaklaşık iki yıl sonra burada 15 Mart 1921 tarihinde bir Ermeni tarafından vurularak öldürülmesine neden olmuştur.¹⁴

Sevk ve İskân Kanunu ve Talât Paşa'nın Rolüne Kısa Bir Bakış

Osmanlı Devleti için 20. yüzyılın başı büyük toprak kayıpları ile başlamış, Balkan savaşlarıyla devletin var olan prestiji büyük bir sarsıntı yaşamıştı. Osmanlı Devleti'nin yıkılışını hızlandıran bu savaşlar neticesinde bir dizi askeri düzenlemeye giden Bâbîâli idaresi, benzer olasılıklara karşı tedbirler almaya başlamıştı. Öte yandan bu süreçte Avrupa kıtasındaki büyük devletler arasında da siyasi ilişkilerde gerginlikler yaşanmaya ve gruplaşmalar ortaya çıkmıştı. Nitekim söz konusu durum 1914'ün mayıs ayında büyük bir dünya savaşına dönüşmüştür. Osmanlı Devleti bu savaş sırasında başta tarafsız kalsa da bir süre sonra Almanya'nın yanında harbe katılmış ve İngiltere, Fransa ve Rusya gibi büyük devletlere karşı mücadele başlatmıştır.¹⁵

Bâbîâli idaresi savaş sırasında birden fazla cephede adı geçen devletlere karşı mücadele ederken, içeride ise ayrılıkçı gruplara karşı mücadele etmiştir. Bu grupların başında Ermeni komiteleri gelmektedir. Halkı kışkırtarak, olaylar çıkaran bu komitelerin faaliyetlerini sonlandırmak üzere harekete geçen Osmanlı devlet adamları, önce bir kararla Ermeni komiteleri kapattırılmış, ardından Dahiliye Nezareti aracılığıyla on dört valilik ve mutasarrıflığa yolladığı bir yazıyla 2345 komitacıyı tutuklattırılmıştır.¹⁶ Ancak Bâbîâli'nin bu müdahalesi Ermenilerin girişimlerini sonlandırmaya yetmemiştir. Van gölü ve çevresinde Ermenilerin isyan çıkarmasının akabinde Enver Paşa, 2 Mayıs 1915'te Dahiliye Nazırı Talât Paşa'dan isyancıların Rus sınır ötesine gönderilmesini istemiştir. Talep üzerine Talât Paşa Meclis-i Vükelâ'dan ya da geçici bir kanun çıkarmadan Ermenileri sevkine yönelik harekete geçmiştir. Fakat bir süre sonra sevke tabii tutulan Ermenilerin can ve mallarının korunması gibi meseleler soruna neden olmuş, Fransa, İngiltere ve Rusya'nın konuya dâhil olmasıyla sorun devletlerarası bir mesele haline gelmiştir. Bunun üzerine Talât Paşa 26 Mayıs 1915'te sadarete bir yazı göndererek Meclis-i Vâlâ'da Ermenilerin sevk kanununun hazırlanması doğrultusunda gerekli düzenlemenin yapılmasını talep etmiş ve böylelikle isyan bölgesindeki Ermenilerin başka bölgelere sevkine izin veren kanun yürürlüğe girmiştir. Bu tarihten sonra Ermeniler ve batılı devletler arasında Ermeni katliamları iddiası ortaya atılmış, Osmanlı idaresi Ermeni ölümlerinden sorumlu tutulmuştur.¹⁷ Bu bağlamda aralarından Talât Paşa'nın da bulunduğu birçok Osmanlı devlet adamı Ermenilerin hedefi haline gelmiştir.¹⁸

14 Hasan Acar, Gökmen Gök, Türk Siyasal Hayatında 31 Mart Olayı ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Rolü, *Journal of Awareness*, Cilt 5, Sayı 3, 2020, s. 370.

15 *Mufassal Osmanlı Tarihi*. (1972). (Haz. Heyet) C. VI. İstanbul: Güven Basımevi, İstanbul, s. 3557-3558.

16 İsmail Özdemir, *Ermeniler, Sürgün ve Göç*, TTK Yayınları, Ankara 2010, s. 62.

17 Hacer Çelik, "Ermeni Tehciri ve Tehcirden Dönen Ermenilerin İskân Sorunu", *ÇTTAD*, 2008, VII/16-17, s. 145-146. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: *Osmanlı Belgelerinde Ermeniler (1915- 1920)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Yayınları, Ankara 1994; Mim Kemal Öke, *Ermeni Sorunu 1914-1923*, TTK Yayınları, Ankara 1991.

18 Bilâl Şimşir, *Ermeni Meselesi 1774-2005*, Bilgi Yayınları, Ankara 2013, s. 189.

Talât Paşa'nın Kaçışı ve Ölümü

Talât Paşa, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda yenilmesi üzerine 2-3 Kasım 1918 tarihinde bir denizaltı ile Almanya'ya kaçmış ve daha sonra Berlin'e yerleşmiştir.¹⁹ Talât Paşa'nın kaçışı Bâbıâli hükümetini harekete geçirmiş, Berlin Sefiri Rıfat Paşa, Talât Paşa'yı yakalamak üzere girişimlere başlamıştır. Dolayısıyla Talât Paşa'nın Berlin'deki ilk günleri pasaportu olmaması nedeniyle bir hayli zorlu geçmiştir. Bu sorun, sosyal Demokrat Partisi başkanı ve dönemin cumhurbaşkanı olan Friedrich Ebert devreye girmesiyle son bulmuş, Talât Paşa "Ali Sai" isimli bir pasaportla Berlin'deki yaşamını sürdürmeye devam etmiştir.²⁰ Talât Paşa ve eşi Almanya'ya gittikten sonra bir süre farklı yerlerde ikamet etmiş, en sonunda ise Charlottenburg'da Harderbeg sokağındaki bir eve yerleşmişlerdir. Talât Paşa'nın yerleştiği bu ev hem Almanya'daki hem de Avrupa'nın çeşitli yerlerinde yaşayan eski Jön Türklerin bir araya geldiği bir mekân haline gelmiştir. Öldürüldüğü güne kadar burada ikamet eden Talât Paşa, sade bir hayat tarzı benimserken dönem dönem maddi sıkıntılarda yaşamıştır.²¹

Öte yandan Talât Paşa'nın Berlin'e kaçışı onu siyasetten uzak tutamamıştır. Bu bağlamda Hilal-i Ahmer delegesi olarak Danimarka ve İsveç'e seyahat etmiş, buralarda bazı siyasilerle görüşmeler yapmıştır. Ayrıca Osmanlı'nın kurtuluşu için bazı çevrelerle ilişkiler kurmuş, önce sosyalistlerle görüşmüş ve Hollanda'da düzenlenen İkinci Enternasyonal Kongresine katılmış, ardından Ruslarla temasa geçmek için o sırada Almanya'da bulunan Bolşevik Radek ile iletişime geçmiştir.²² Dahası bu dönemde Mustafa Kemal Paşa ile de iletişim kurmuş, fikirlerini ve Osmanlı'nın kurtuluşuna dair görüşlerini paşaya yazdığı mektuplarda anlatmıştır.²³

Bu sırada Ermeniler, I. Dünya Savaşı'nda zulme uğradıklarını iddia ederek İttihat ve Terakki üyeleri hakkındaki planlarını devreye koymak üzere harekete geçmişlerdir. Bu doğrultuda tertip ettikleri halk mahkemeleri neticesinde idam kararı aldıkları cemiyetin önemli liderlerini öldürmeleri maksadıyla militanlar görevlendirmişlerdir. Söz konusu isimler arasında Talât Paşa'da bulunmaktadır. Talât Paşa'ya suikast görevi önce Nazaryan adlı bir Ermeni'ye verilse de daha sonra Taşnaksütyun Cemiyeti üyesi olan Solomon Teilirian'a verilmiştir.²⁴

Talât Paşa Almanya'ya kaçtıktan sonra sağlığı bozulmuş ve doktorları tarafından sıhhatine iyi geleceği gerekçesiyle paşaya yürüyüş yapması tavsiye edilmişti. Bu nedenle paşa, her sabah dışarı çıkıp, belli bir güzergâh üzerinde yürüyüş yapar ardından ahbablarının yanına Şark Kahvesine gider ve sonrasında evine dönerdi.²⁵ Ermeni komitelerinden Talât

19 B. Şimşir, "a.g.e." s. 189-190.

20 Arif Cemil Denker, *İttihatçı Şeflerin Gurbet Maceraları*, (Haz: Yücel Demirel), Arma Yayınları, İstanbul, 1992, s. 17-27.

21 M. Çolak, "a.g.m." s.7-8.

22 A. C. Denker, "a.g.e." s. 17-27.

23 İlhan Tekeli, Selim İlkin. "Kurtuluş Savaşında Talat Paşa ile Mustafa Kemal'in Mektuplaşmaları" *Bellekten* 44, no. (1980), s. 303-308.

24 Mustafa Kırışman, "Enver, Talat ve Cemal Paşaların Öldürülmelerinin Fransız Basınına Yansımaları", *Tarih ve Günce*, s. 9 (Temmuz 2021), s. 482.

25 H. Babacan, "Talat Paşa (1874-1921)", Atatürk Ansiklopedisi, <https://ataturkansiklopedisi.gov>.

Paşa'yı öldürme emri alan Solomon Teilirian, arkadaşlarıyla birlikte eski sadrazamı takibe almış, paşanın günlük rutinini öğrenmiş ve en nihayetinde 15 Mart 1921'de harekete geçerek Talât Paşa'yı evinin bulunduğu sokakta başından vurarak öldürmüştü.²⁶ Öldürüldüğünde paşanın üzerinde Almanya'ya geldiğinde kendisine verilen sahte kimlik bulunduğu için başlarda cesedin Talât Paşa'ya ait olduğu anlaşılmamıştı. Bu nedenle ilk etapta Solomon Teilirian'nın öldürdüğü kişinin Ali Saî olduğu düşünülmüştü. Berliner Tageblatt gazetesi olayı aynı gün sütunlarına taşımış ve Ali Sai adında elli yaşlarında bir Türk'ün yirmi dört yaşında İranlı bir öğrenci tarafından öldürüldüğünü yazmıştır.²⁷ Fakat aynı günün akşamı gerçek ortaya çıkmış, suikasta uğrayan kişinin Osmanlı Devleti'nin eski sadrazamı Talât Paşa olduğu anlaşılmıştır. 16 Mart sabahı bu bilgi, Alman polisi tarafından da teyit edilerek haberler doğrulanmıştır.²⁸

Eski Osmanlı sadrazamının katili Teilirian ise cinayet sonrası kaçmaya çalışırken görgü tanıkları tarafından yakalanmıştır. Bu sırada çıkan arbede de dayak yemesi nedeniyle hastaneye kaldırılmış ve tedavisinden sonra hastaneden çıkarılarak yargılama başlayıncaya kadar Moabit²⁹ hapisanesine konulmuştur. Suikast haberleri yayılır yayılmaz Berlin'deki Ermeni birliği, Solomon Teilirian'ı savunmak için önde gelen iki Berlinli avukatı görevlendirmiş ve cinayeti "*Teilirian'ı harekete geçiren saikler tam olarak anlaşıldığından siyasi bir kurtuluş eylemi*" olarak yücelten bir bildiri yayımlamışlardır.³⁰

Talât Paşa'yı katletmesinin ertesi günü bir tercüman vasıtasıyla sorguya alınan Solomon Teilirian ifadesinde: ("*Almanya'ya sadece Talât Paşa'yı öldürmeye geldim. Ailem Ermeni tehcirinde öldü, ben tesadüf eseri ölümden döndüm. Daha o zaman Talât Paşa'yı öldürmeye ant içtim. Ermeni asıllı bazı vatandaşlar bana Talât Paşa'yı öldürmem için para verdi. Epeydir Berlin'deyim. Çeşitli pansiyonlarda kaldım. Birkaç hafta evvel Talât Paşa'nın Hardenberg sokağının 4 numaralı evde ikinci katında oturduğunu öğrendim. Onu rahatça izlemek ve alışkanlıklarını ezberlemek için tam karşısındaki binada oda tuttum... Kitle katili Talât Paşa'nın öldüğünü duyan vatandaşlarım rahat bir nefes alacak ve bu başarımdan ötürü benimle iftihar edeceklerdir. Bunu düşününce seviniyorum. Cinayeti sadece bu duyguyu tatmak için işledim. Bu cinayeti soğukkanlılıkla, önceden hesaplayarak, hazırlanarak işlediğimi itiraf ediyorum. Sorumluluğu vicdan rahatlığıyla taşıyorum*") diyerek, Talât Paşa'yı öldürdüğü için pişman olmadığını aksine bu durumun kendisini mutlu ettiğini dile getirmiştir.³¹

22 Mart günü düzenlenen Talât Paşa'nın cenaze töreni birçok alman devlet adamı ve özel memurların da bulunduğu kalabalık bir grubun katılımıyla yapılmıştır. Amerika Ajansına dayandırılan Talât Paşa'nın suikasta uğradığı haberleri aynı gün Osmanlı basınına

tr[Erişim Tarihi: 23.03.2023], s. 9.

26 Arşavir Şıracıyan, *Bir Ermeni Teröristin İtirafı*, (Çev. Kadri Mustafa Orağlı) Kastaş Yayınları, İstanbul 1997, s. 84-90.

27 H. Babacan, "a.g.e." s. 212-213.

28 M. Çolak, "a.g.m." s. 9-10.

29 Moabit Hapsanesi dair ayrıntılar için bkz: Erich Honecker, *Moabit Hapishanesi Notları*, Avrupa ve Türkiye'de Yazın Dergisi Yayınları, İstanbul 1995.

30 "Armenian Colony to Defend Boy Assassin", *South-Bend News-Times*, 23 Mart 1921 s. 1.

31 Dilek Zaptıoğlu (1993). "Talât Paşa Davası", *Cumhuriyet Gazetesi*, 20- 25 Nisan, s. 14.

da yansımıştır.³²

Talât Paşa'nın Ölümünün Amerikan Basınına Yansımaları

Talât Paşa'nın ölümü, devlet adamlığı yönüyle olduğu kadar yurt dışında 'öldürülmüş' olmasıyla da özellikle Amerikan basınının ilgisini çekmiştir. Suikasta dair haberler, gazetelerde sadece öldürüldüğü günün ertesinde değil aynı zamanda mahkemesinin olduğu temmuz ayında da birçok Amerikan gazetesinde yer bulmuştur. Kimi gazeteler Talât Paşa suikastına dair detaylı bilgiler verirken, kimi ise yalnızca "Eski Osmanlı sadrazamı ve Maliye Bakanı Berlin yakınlarında Charlottenburg'da bir Ermeni öğrenci tarafından öldürüldü" şeklinde kısa bir bilgilendirmeye olayı sayfalarına taşımışlardır.³³

Talât Paşa hakkında gazetelere yansıyan haberlerde paşanın kişiliği, siyasi görüşleri, cenaze töreni ve mahkemesine dair bilgilere ulaşmak mümkündür. Ancak söz konusu haberlere bakıldığında genel olarak kaleme alınan yazılarda Talât Paşa'ya dair eleştirel bir tutum alındığı görülmektedir. Bu haberlerden biri şöyledir: (") *Talât Paşa'nın cenaze törenine tüm önemli İslam ülkelerinden gelen Müslümanlar iştirak etmiştir. Hristiyan dünyasının büyük bir kısmının Ermenileri yok etme siyaseti yüzünden lanetlediği Talât Paşa'ya "İslam, Ölümsüzlük" atfetmektedir. Postacılık kariyerinden sadrazamlığa ve savaş süresince İstanbul'da sultandan daha önemli bir figür olan Türk'ün cenazesi iki yıldır yaşamakta olduğu dairesinde bekletildi. Ardından, Türkiye'de defnedileceği güne kadar muhafaza edilmek üzere mezara konuldu. Tamamı yerel kostümlü, fesli ve Mekke'ye ait olduğunu gösteren eşarplarıyla Mısırlı, Türk, Kürt, İranlı, Azeri, Afgan ve Arapların, 'Allahu Ekber' nidalarıyla Talât Paşa evinden alındı* ("). Bu yazıdan da anlaşılacağı gibi Ermenilerden dolayı paşanın Hristiyanlarca iyi bir imajı olmadığı açıkça ortadadır.

Haberlerde genellikle "acımasız ve hain" olarak nitelendirdikleri Talât Paşa'nın cenaze töreninin oldukça ilginç olduğunun belirtilerek, hocanın hem: "*Mehmed Talât Paşa çok erdemlidir, aranızda bunu inkâr eden var mı?*" şeklindeki sorusunun, hem de cemaatin hep bir ağızdan: "*hayır, hayır, hayır, çok muhteşem ve temiz bir insandı*" diyerek verdikleri cevabın yabancıları hayrete düşürdüğünün altı çizilmiştir. Evinden alınışı esnasındaki bu seremoniden başka, bir de mezarlıktaki töreni anlatan haberin devamında ise mezarı başında Türk şairi Abdülkadir'den methiyeler okunduğunu ve hocanın tekrardan Talât Paşa'nın ne kadar dürüst ve doğru bir insan olduğunu ifade eden bilgiler yer almaktadır.³⁴ Ancak Talât Paşa'nın suikastına dair basındaki haberlere bakıldığında neredeyse tamamında cinayetin sebebi paşanın sözde Ermeni katlindeki en büyük sorumlusu olmasına dayandırılmıştır.³⁵ Zira basına göre Ermeniler açısından bu suikast "*diğer herkesten daha çok nefret ettikleri ve milyonlarca insanın katledilmesinden, ıssızlığa ve açlığa sürgün edilmesinden sorumlu olan insanın, Türkler tarafından verilen ölüm cezasından kurtulmasını sağlayan adaletin*

32 T. Çavdar, "a.g.e." s. 494-497.

33 Solomon Teilirian, "Armenian Student", *Norwich Bulletin*, 6 Temmuz 1921 sy.; "Salomon Teilirian, Armenian Student", *The Prince George's Enquirer and Southern Maryland Edvertiser*, Upper Malborough Md.: 1; "Turkish Official is Assassin Victim" *The Ogden Standart*, 15 Mart 1921: s. 1; "Armenian Kills Ex-Grand Vizier Turkey: in Berlin", *The Daily Kennebec Journal*, 16 Mart 1921, s. 1.

34 "Attended Funeral Talaat Pasha", *The Pensacola Journal*, 24 Nisan 1921, s. 8.

35 "Turk War Head Is Murdered in Berlin Street" *The Washington Herald*, 16 Mart 1921 s.1; "Germany in Doubt Over Execution of Assassin" *Evening Star*, 18 Mart 1921, s. 16.

tecellisidir".³⁶ Bu haberde de görüldüğü gibi Talât Paşa açıkça Ermeni suikastıyla suçlanmış, öldürülmesi adaletin yerinin bulması olarak addedilmiştir.

Haberlerin bir diğerinde ise bir zamanlar hayatını telgraf operatörü olarak kazanmakta olan Talât Paşa'nın en büyük fırsatı 'Jön Türk Devrimi' ile yakaladığı ifade edilirken, Talât Paşa'nın "acımasız, kurnaz ve vicdansız" bir kişiliğe sahip olduğunun altı çizilerek, paşanın yerildiği görülmektedir. Onun 'Jön Türk' hareketiyle tanınmasının, tarihin nadiren ürettiği "saçmalıklardan" biri olarak değerlendirildiği haberin devamında, reform hususunda yapmış olduğu faydalı hiçbir şeyin bulunmadığına dair ifadeler yer almıştır. Yazılarda olumsuz bakış açısının dozu zaman zaman arttırılarak Talât Paşa'nın eski Türk tarzı, gerici, Hristiyan karşıtlığında nefret derecesinde şiddetli ve koyu bir Müslüman olduğu haber yapılmakla birlikte; haberin sonunda devrim hareketinde (Jön Türk Partisi'nde) yer almak yerine eski Abdülhamid rejimine daha uygun biri olduğu ifade edilmiştir.³⁷

Haberlerde sıklıkla Enver ve Cemal Paşalara da yer verilmiştir. Talât Paşa'nın, işbirlikçisi olarak lanse ettikleri bu paşalar ile savaş süresince üçlü bir yönetim sergiledikleri, Temmuz 1919'da, her ne kadar Türk mahkemesi üçü için ölüm kararı vermiş olsa da, Almanya'ya sığındıklarından bahsedilmiştir³⁸. New York Tribune Gazetesi'nde ise bu hususa ilişkin olarak, Berlin'e gelen Talât Paşa'nın tüm diğer paşalarla birlikte Türk Hükümeti tarafından cezalandırılmak üzere iadesinin istendiği belirtilmiştir. Aynı haberin devamında ilginç bazı noktalar da vardır. Bu yazıda, paşaların iadesini talep eden ülkenin sadece Türkiye'den ibaret olmadığı; İngiliz Dışişleri Bakanı Cecil Harmsworth'un Mayıs 1919'da Avam Kamarası'nda yaptığı bir açıklama uyarınca, İngiliz Hükümeti'nin de savaş suçundaki payından ötürü Talât Paşa'nın yakalanması gerektiği görüşünde olduğu, hatta Bâbîâli'nin bunun için söz verdiğini fakat bu konuda herhangi bir adım atılmadığı ifade edilmiştir.³⁹

Kimi Amerikan basınına göre 1915'lerden itibaren Osmanlı Devleti'nin gerçek yöneticisi olarak nitelendirilen iki isimden⁴⁰ biri olan Talât Paşa'ya dair diğer bazı haberlerin kaynağına bakıldığında ise o dönem Amerika'nın Osmanlı büyükelçisi ve aynı zamanda da bir Türk düşmanı olarak bilinen Henry Morgenthau ismi ön plana çıkmaktadır. Zira konuya ilişkin bilgi almak üzere İstanbul'a gelen yetkili ya da habercilerin hemen hemen hepsi Morgenthau ile bir görüşme gerçekleştirmiş; bundan dolayı yapılan haberler, başta her ne kadar tarafsız olsa da incelendiğinde genellikle paşayı yeren ve suçlayan bazı ifadeler içerdiği açıkça görülmüştür.

Yine bu kapsamda bir başka gazetede yer alan yazıda ise Jön Türk Devrimi'nin Talât ve Enver Paşa'yı ülkenin gerçek komutanları durumuna getirdiği; Enver Paşa'nın ise halihazırda, büyük olasılıkla şahsi düşmanlarından kaçarak Asya'da bir yerlerde saklanmakta olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca yine bu habere göre Ermeni meselesinde

36 "Armenia's Persecutor Slain", *The New York Herald*, 17 Mart 1921, s. 10.

37 "Talaat Pasha", *The Evening Star*, 16 Mart 1921, s. 6.

38 "Talaat Pasha Is Assassinated", *The Evening World*, 15 Mart 1921, s. 1.

39 "Assassin Kills Talaat Pasha, Turk War Lord", *New York Tribune*, s. 7.

40 "Turks to Massacre Missionaries If U.S Succors Armenians" *Evening Ledger- Philadelphia*, 23 Eylül 1915, s. 12.

Enver Paşa'nın, annesinin Ermeni olması nedeniyle Talât Paşa'dan daha çekimser bir tavır sergilediği belirtilmektedir. Fakat buna karşılık Talât Paşa'nın ise sınır tanımadığı ve katliamlarla adeta övündüğü vurgulanmaktadır. Söz konusu yazıda Morgenthau'nun sözleriyle Talât Paşa okurlara şöyle tanıtılmaktadır: “fiziksel anlamda pek de hoş olmayan Talât Paşa, ancak kişilik olarak çekici biri olduğu ölçüde kaba ve acımasızdır, yani tam bir Türk'tür ve Ermenilerden de şiddetli şekilde nefret etmektedir”.⁴¹

Bu haberlerden bir diğerinde de yine Morgenthau'nun kitabında bulunan, Talât Paşa'ya dair bir anısından alıntı yaparak, paşanın aslında Ermenileri katlettiği vurgulanmaya çalışılmıştır. Haberde, Talât Paşa ile görüşen Morgenthau, aralarında geçtiği iddia edilen konuşmanın bir bölümünü şu şekilde aktarmıştır:

Morgenthau- “Geçmişte yaşanmış olan büyük kıyım ve zulümler 1915'te Ermenilerin çektiği acıların yanında hiç kalır”.

Talât Paşa- “Sizinle bu konuda tartışmamıza gerek yok. Ermenilerin dörtte üçünü gönderdik. Bitlis, Van ve Erzurum'da hiç kimse kalmadı. Şu an Türk ve Ermeniler arasındaki düşmanlık had safhadadır. Şayet işimizi tamamlamazsak bizden intikam alabilirler”.

Morgenthau'nun oldukça taraflı olarak aktardığı bu görüşme şöyle sürmüştü; Morgenthau, Talât Paşa'nın kendisine şaşırtıcı bir teklifte bulunduğu bahsetmiştir. Paşanın, Amerikan hayat sigortasına sahip olan Ermenilerin tümünün öldüğü ve artık varislerinin de kalmadığı için Türk hükümetinin bu paraların sahibi olup olamayacağı hususundaki fikrini sorduğunu ifade etmiştir.⁴² Talât Paşa'nın ölümü üzerine yapılan bu haber, bir cinayet haberini vermekten çok, bu cinayeti Türk düşmanlığı doğrultusunda kullanmaktan başka bir şey değildir. Daha da vahim olanı ise söz konusu haberin başında Henry Morgenthau'nun bu kitabının, Ermeni tehcirinde yaşananlara ilişkin bir kanıt niteliği taşıdığı ifade edilmiş olmasıdır. İlâveten bu haberde aslında Talât Paşa'nın Ermenileri öldürmesinde maddi yönlerinde etkili olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır.

Haberlerde Talât Paşa'nın Almanya ile ilişkisine de ayrıca değinilmiştir. Paşanın hükümetten ayrılınca, ateşkesin hemen öncesinde Almanya'ya kaçtığı, zira müttefiklerce yasaklı olup, adının cezalandırılacaklar listesinde bulunduğu ve Almanya'da resmi koruma güvencesinin varlığından bahsedilmiştir.⁴³ Bunun bir kan davası olduğu ve Talât Paşa'nın Ermeni soykırımından sorumlu tutulduğu için öldürüldüğü yine vurgulanmıştır. İlâveten Talât Paşa'nın hem savaş öncesi hem de süresince Berlin Hükümeti ile iş birliği içerisinde olduğu ve bu durumun Almanya'da hemen hemen herkes tarafından bilindiği de aynı haberde belirtilmiştir.⁴⁴

Tüm bunlara ek olarak bu olaya dair haberlerde bazı çelişkilerde göze çarpmaktadır. Bunların başında Talât Paşa'nın vurulduğu an da yalnız olup olmadığı meselesi gelmektedir.⁴⁵

41 “Talaat Pasha”, *The Evening Star*, 16 Mart 1921, s. 6.

42 “Murderer Comes To Violent End”, *The Washington Times*, 28 Nisan 1921, sy.

43 “Talaat Pasha”, *The Evening Star*, 16 Mart 1921, s. 6.

44 “Turk War Head Is Murdered in Berlin Street”, *Alexandria Gazette*, 16 Mart 1921, s. 1.

45 Solomon Teilirian, Armenian Student”, *Norwich Bulletin*, 6 Temmuz 1921 sy.; “Salomon Teilirian, Armenian Student”, *The Prince George's Enquirer and Southern Maryland Edvertiser*, Upper Malborough Md., s. 1.

Kimi gazete haberlerine göre paşa vurulduğunda eşi de yanındadır ve hatta o da yaralanmıştır.⁴⁶ Örneğin 16 Mart tarihli New York Tribune adlı gazete, olayı şu şekilde aktarmıştır: (“) *Talât Paşa eşiyle birlikte Hardenberger Caddesi’nde yürürken arkasından birinin yaklaştığını hissetti. Kim olduğunu anlamak için döndüğünde suikastçı, Talât Paşa’nın başına doğrulttuğu silahını ateşledi ve paşa orada öldü. Katil, ikinci kurşunu ise paşanın eşine sıktı ve onu da yaraladı. Yaşananların hemen ardından silahını fırlatarak kaçma teşebbüsünde bulunan saldırganı, olay sırasında civardan geçmekte olanlar yakalayıp ciddi şekilde hırpaladılar*”).⁴⁷ Buna karşın yerli kaynaklarda, paşa vurulduğunda eşi Hayriye Hanım’ın yanında olmadığı, olayın daha sonra kendisine bildirildiği ifade edilmektedir.⁴⁸ Söz konusu aynı gazete Talât Paşa’yı “*canavar*” olarak da nitelendirmiştir. Haberlerde, “*Brutus’ten*⁴⁹ *William Tell’den*⁵⁰’ beri bir insanın katledilmesi bundan daha anlaşılır olabilir miydi?” cümlesiyle Talât Paşa’nın öldürülmesi meşrulaştırılmıştır. Ayrıca yine bu haberde (...) *Teilirian’nın işlediği cinayetin dünyayı bir canavardan kurtardığı gerekçesiyle mazur görüldüğü* (...)” ifadesi de yer almaktadır. Bu yazıdan da çok net anlaşılacağı gibi Amerikan basınında Talât Paşa’nın katili adeta kahramanlaştırılmıştır.

Talât Paşa’nın Amerikan basınında mağdur değil de bir zanlı olarak nitelendirilmesine mahkemenin yapıldığı dönemde de devam edildiği görülmektedir. Mesela The Evening Star 3 Temmuz’da Talât Paşa davasını sütunlarına taşırken hem Osmanlı’yı hem Talât Paşa’yı açıkça suçlamaktadır. Bu haberde “*Bugünkü mahkemede savaş boyunca Kayzer’in müttefiki olan Türklerin, toplu Ermeni katliamlarına ait korkunç resimler göz önüne serildi. Uzunca bir süre bu katliamların gerçekliğine inanmayan Almanlar, resimlerde Teilirian’ın annesinin nasıl öldürüldüğü ve kız kardeşine nasıl işkence edildiğini görünce dehşet içerisinde kaldıklarına*” değinilmiştir. Mahkemede yaşanan belki de en tuhaf olay, sanığın cinayeti neden işlediğine ilişkin ifadesi olmuş ve gazetede habere göre söz konusu ifade esnasında mahkemede kilerin duyguları doruk noktasına çıkmıştır.⁵¹ Sanık ifadesinde: “*Cinayetten iki hafta önce rüyamda, kız, erkek kardeşlerim ve annem yanımda yatıyorlardı. Gözlerinde korku vardı, diğer insanlar ise kan içinde yüzüyorlardı*” demiştir. İlaveten Teilirian, bir gece annesini yeniden rüyasında gördüğünü belirtmiş ve annesinin ona: “*Talât burada biliyorsun ama kayıtsız kalıyorsun, sen benim oğlum olamazsın*” demesinin üzerine şu ifadeyi kullanmıştır: “*İşte o anda tüm bu katliamlardan sorumlu olan o adamı öldürmeye karar verdim*”.⁵² Gazetede bu habere göre, sanığın ‘dramatik’ olarak nitelendirilen ifadesinin yanı sıra Talât Paşa’nın Ermeniler hakkındaki emirleri verip vermediğine ilişkin

46 “Talaat Pasha Is Assassinated”, *The Evening World*, 15 Mart 1921: 1; “Open Trial of Armenian Who Killed Talaat Pasha”, *The Wheeling Intelligence*, 3 Temmuz 1921, s. 9.

47 “Assassin Kills Talaat Pasha, Turk War Lord”, *New York Tribune*, 16 Mart 1921, s. 7.

48 Babacan, “a.g.e”, s. 212-213; Tevfik Çavdar, “a.g.e.”, s. 493.

49 Marcus Brutus Antik Roma’da monarşiye ve zulme karşı mücadele eden bir kahraman olarak ilan edilmiş tarihi bir figürdür. Ayrıntıları için bkz: Cornelia C. Coulter, Marcus Junius Brutus and the “Brutus” of Accius, *The Classical Journal*, Vol. 35, No. 8 (May, 1940), pp. 460-470.

50 İsviçre’nin kahramanı olarak görülür ayrıntılı bilgi için bkz; William Tell: The Hero of Switzerland : A Poem, London : Groombridge and Sons, Paternoster Row, 1845.

51 “Armenian Says Mother’s Ghost Forced Him To Kill Talaat Pasha”, *The Evening Star*, 3 Temmuz 1921, s. 18.

52 “Attend Funeral Talaat Pasha”, *Pensacola Journal*, 24 Nisan 1921, s. 8.

bilir kişi olan General Liman Von Sanders'in ifadesi de sadece mahkeme salonunda değil, tüm Almanya'da etkili olmuştur.⁵³

Amerikan basınına göre Almanya'daki genel kanı ise Ermeni öğrencinin haklı olduğu, bu yolla yaşadıkları ve halkının gördüğü eziyetlere dikkat çekmesi şeklindedir. Mahkemede sanık Teilirian ile yapılan görüşmenin bir saat sonrasında çıkan karar tam bir sürpriz olmuş, jüri beraat kararı vermiştir. Bu kararın alınması hakkında yapılan yorumsa 'katil zanlısı' yerine 'mağdur' olarak nitelendirilen Teilirian'ın, annesini rüyasında gördüğünü ve Talât'ı öldürmesini istediğini anlatması olmuştur.⁵⁴ Habere göre, bu kararda mahkemenin en fazla önem verdiği tanık Prof. Johannes Lepsius'dur. Çünkü Lepsius sayesinde söz konusu mesele hakkında çok az bilgiye sahip olan Almanlar, Ermenilere dair gerçekleri görmüşlerdir. Lepsius, mahkeme öncesi araştırma için İstanbul'a gitmiş ve Morgenthau ile görüşmüş, ardından da raporunu hazırlamıştır. Alman halkının Ermenilere ilişkin bilgi edindiklerini belirten haberin devamında ise aslında Alman Askeri Yönetimi'nin Almanları, Ermenilere yapılanlar hususunda (sınır dışı etme, korkunç işkenceler) bilgilendirmemeye gayret ettiği özellikle vurgulanmıştır. Haberde bu doğrultudaki tedbirlerin bununla da kalmadığı, Alman Hükümeti gazetelerin, Alman Doğu Misyonu'ndan atıldığı ifade edilen Lepsius'un raporunu referans alan haberleri yayınlamalarının yasaklandığı bilgisine de yer verilmiştir. Ayrıca haberde, General Liman Von Sanders'den de söz edilmiş, Sanders'in savaş süresince Alman Askeri Partisi İstanbul temsilcisinin, Enver ve Talât Paşalar ile partinin iletişimini sağlamaktan sorumlu olduğuna değinilmiştir. Ek olarak bu davada Sanders, Almanların Ermeni tehcirinde payının bulunmadığı ve Alman birliklerinin bu kırımı önleyebilecekleri konusunda Almanya'nın sorumluluğu olmadığını savunmuştur. Haberde Teilirian hakkındaki beraat kararı olumlu karşılanmış ancak onlara göre bir Ermeni'nin diğer ifadeyle Teilirian'ın hayatının kurtulmasının, ne yazık ki binlercesinin kurban edildiği gerçeğini değiştiremeyeceği özellikle vurgulanmıştır. Söz konusu habere göre yine bu karar ile Almanlar kendilerini büyük bir aldatmacanın kurbanı olarak görmüşlerdir.⁵⁵

Anlaşılabileceği üzere Talât Paşa'nın ölümünün ardından Amerikan basınında kimileri doğru, kimileri ise spekülatif özellik taşıyan çok sayıda haber yapılmıştır. Yapılan söz konusu haberlerin neredeyse tümü üslupları açısından objektiflikten uzak ve taraflı, hatta neredeyse Türk karşıtı ifadelerden oluşmaktadır. New York Tribune Gazetesi'nde konuya ilişkin olarak, önceki sayfalarda da yer verdiğimiz haberin sonunda bulunan şu cümle ise adeta bu yaklaşımı kanıtlar niteliktedir: "İstanbul'da 1915 yılının başlarında, Talât Paşa'nın ciddi şekilde yaralandığı ve 'başarısızlıkla' sonuçlanan bir suikast girişimi daha gerçekleşmişti".⁵⁶ Burada verilmiş olan bilgi her ne kadar gerçek olsa da, haberde özellikle kullanıldığı gayet açık olan 'başarısızlıkla' nitelendirmesi okuyucu tarafından bir bilgiden ziyade ne yazık ki, Talât Paşa'nın daha önce öldürülemediği olmasından duyulan hayal kırıklığı şeklinde de algılanabilir.

53 "Armenian Says Mother's Ghost Forced Him To Kill Talaat Pasha", *The Evening Star*, 3 Temmuz 1921, s. 18.

54 "Talaat's Assassin Acquitted", *The New York Herald*, 6 Temmuz 1921, s. 8; "Women Drank Blood-Watches Talaat", *The Birmingham Age-Herald*, 5 Haziran 1921, s. 7.

55 "Talaat's Assassin Acquitted", *The New York Herald*, 6 Temmuz, 1921, s. 8.

56 "Assassin Kills Talaat Pasha Turk Wor Lord", *New York Tribune*, 16 Mart 1921, s. 7.

Öte yandan Solomon Teilirian'nın Talât Paşa'yı öldürmesinin altında yatan sebebin, sözde Ermeni tehciri esnasında tüm ailesinin katliama uğraması, dahası kendisinin de hem kurşunla yaralanması hem de başına darbe almış olması gösterilmiştir. Solomon'nun epilepsi hastası olduğunun altının çizilerek, okurlara babasının tehcirden evvel gömdüğü parayla önce Fransa'da ardından Almanya'da eğitim alan Ermeni suikastçının suçsuz olduğu yansıtılmaya çalışılmıştır. İlaveten bu haberde Teilirian'nın rüyasında annesinin “*şayet bizim intikamımızı almazsan, artık benim oğlum değilsin*” sözlerinden etkilendiğini, dolayısıyla cinayetin bir yerde duygusal tepkiden kaynaklandığı vurgulanmıştır. Amerikan basını Solomon Teilirian'nın işlediği cinayeti, milyonlarca masum insanın katledilmesi karşılığında yapılan kutsal bir görev olarak addetmiştir. Nitekim Teilirian'nın deyimiyle “*Şatafatlı*” evinin önünde öldürülen Talât Paşa'nın katili yapılan mahkemenin ardından beraat etmiştir.⁵⁷ Suikastçı, geçmişte yaşadıklarından dolayı olay anında özgür iradesinin zarar gördüğü gerekçesiyle suçsuz ilan edilmiş, aynı gün alkışlar içinde, çiçeklerle süslenip polis eşliğinde serbest bırakılmıştır.⁵⁸ Zira Amerikan basınının da ittihatçı liderlerin öldürülmesine karşı yorumlar oldukça yanlı ve kesindir; basına göre suikasta uğrayanlar Ermenilerin sevk edilmesi sırasında yapılan zulme ortak olanlardır, Talât Paşa'da bunlardan biridir.⁵⁹

Sonuç

Osmanlı Devleti son dönemlerini yaşarken halk, peşi sıra gerçekleşen eski devlet adamlarına yapılan bir dizi suikast haberleriyle sarsılmıştır. Bu vakaların ortak noktası ise Ermeni Meselesiydi. 1914 yılında başka bir ifadeyle I. Dünya Savaşı'nın başlangıcından itibaren özellikle İngiltere ve Fransa, Amerika'yı kendi saflarında savaşa dâhil edebilmek ve Osmanlı Devleti üzerindeki emperyalist emellerini gerçekleştirebilmek doğrultusunda Osmanlı Devleti himayesinde yıllarca ‘*millet-i sadıka*’ durumunda yaşamış olan Ermenileri kullanmış ve onlar aracılığıyla Türkler aleyhine başlatılan faaliyetler kapsamında Amerikan kamuoyunda ‘*zalim Türk*’ imajı yaratmaya çalışmışlardır. Çoğunluğu, Osmanlı'nın haritadaki yerini dahi bilmeyen Amerikan halkını Hristiyanlığı kullanarak kandırmak pek de zor olmamış, hatta Amerika'nın o dönem Türk sularına bir zırhlı göndermesi ise dolaylı da olsa savaştaki tarafını belirlemiştir. Talât Paşa'nın ölümünü de Amerikan basınının bu tarz yaklaşımla ele aldığı yadsınamaz bir gerçektir. Nitekim suikastın ardından yapılmış olan haberler incelendiğinde, büyük bir çoğunluğunda yaşanan olaya dair bilgi vermek yerine Ermeni tehciri üzerinde durularak Türk aleyhtarlığı sergilendiği görülmektedir. Bunlara ilaveten, I. Dünya Savaşı'nın patlak verdiği süreçte Amerika'nın Osmanlı büyükelçiliğini yapmakta olan ve Türk karşıtlığıyla tanınan Henry Morgenthau'ya, Talât Paşa'nın ölümüyle bağlantılı olarak, yaşananlar, diğer bir ifadeyle Ermeni tehciri hakkında bilgi almak üzere başvurulması da basının taraflılığını adeta kanıtlar niteliktedir. Talât Paşa'nın öldürülmesinden birkaç ay sonrasında yapılan mahkemede sanık Teilirian'ın, hakkında verilen beraat kararı şaşırtıcı olduğu kadar, basında kendisinden ‘*katil zanlısı*’ yerine ‘*mağdur*’ olarak bahsedilmesinin yanı sıra söz konusu kararın alınmasına neden olduğu

57 “Women Drank Blood-Watches Talaat”, *Birmingham Age-Herald*, 5 Haziran 1921, s. 7.

58 Sévane Garibian, “Commanded by my Mother's Corpse”: Talaat Pasha, or the Revenge Assassination of a Condemned Man, *Journal of Genocide Research*, 2018, 20 (2), p. 221.

59 “Said Ali, Once Vizier Assassinated in Rome” *The New York Herald*, 7 Aralık 1921 s. 2.

öne sürülen ifadesi de bir o kadar ilginçtir. Teilirian'ın anlattığı bir rüyası üzerine verilen bu kararın ne denli sağlıklı olup olmadığının basında hiçbir şekilde sorgulanmadığı görülmekle birlikte bundan duyulan memnuniyet sıklıkla dile getirilmektedir. Neticede, yapılmış olan haberlerin geneli tüm bu bilgiler ışığında incelendiğinde Talât Paşa'nın ölümünün sadece bir vesile, asıl yapılmak istenenin ise Ermeni meselesini gündemde tutmak ve dolayısıyla Osmanlı Devleti'ni suçlamak olduğu anlaşılmaktadır.

Kaynakça

Sürelî Yayınlar

Alexandria Gazette

Birmingham Age- Herald

Evening Ledger- Philadelphia,

New York Tribune

Norwich Bulletin

South-Bend News- Times

The Daily Kennebec Journal,

The Evening Star

The Evening Word

The New York Herald

The Ogden Standart

The Pensacola Journal

The Prince George's Enquirer and Southern Maryland Advertiser

The Washington Times

The Washington Herald

The Wheeling Intelligence

Kitap ve Makaleler

Acar, Hasan, Gök, Gökmen, "Türk Siyasal Hayatında 31 Mart Olayı ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Rolü", *Journal of Awareness*, Cilt 5, Sayı /3, 2020, pp. 361-374, (370)

Akşin, Sina, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Yayınevi, İstanbul 2009

Arar, İsmail, *Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Mentеше'nin Anıları: Giriş*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986

Babacan, Hasan, *Mehmed Talât Paşa (1874- 1921)*, TTK Yayınları, Ankara 2005

Babacan, Hasan, "Talat Paşa (1874-1921)" Atatürk Ansiklopedisi, <https://aturkansiklopedisi.gov.tr>[Erişim Tarihi: 23.03.2023].

Cornelia C. Coulter, "Marcus Junius Brutus and the "Brutus" of Accius", *The Classical*

Journal, 35(8), 1940, pp. 460-470

Çavdar, Tevfik, *Talat Paşa; Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995

Çelik, Hacer, “Ermeni Tehciri ve Tehcirden Dönen Ermenilerin İskân Sorunu”, *ÇTTAD*, VII/16-17, (2008/Bahar-Güz) ss.145-146

Denker, Arif Cemil, *İttihatçı Şeflerin Gurbet Maceraları*, (Haz: Yücel Demirel), Arma Yayınları, İstanbul 1992.

Efe, İsmail, “Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşına Sürüklenişinde Goeben ve Breslau Hadisesinin Rolü”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2020, ss.135-146.

Garibian, Sévane, (2018) “Commanded by my Mother’s Corpse: Talaat Pasha, or the Revenge Assassination of a Condemned Man”, *Journal of Genocide Research*, vol. 20, no. 2, pp. 220-235.

Hanioğlu, Şükrü, *Talat Paşa*, İslam Ansiklopedisi 2010, c. 39. ss.502-503.

Honecker, Erich, *Moabit Hapishanesi Notları*, Avrupa ve Türkiye’de Yazın Dergisi Yayınları, İstanbul 1995.

Kırışman, Mustafa. “Enver, Talat ve Cemal Paşaların Öldürülmelerinin Fransız Basınına Yansımaları”, *Tarih ve Günce*, Sayı 9, (Temmuz 2021) ss. 475-510.

Kodaman, Bayram, *Avrupa Emperyalizminin Osmanlı İmparatorluğu’na Giriş Vasıtaları*, 1980, ss. 23- 33, [<https://kaynakca.hacettepe.edu.tr>]

Mufassal Osmanlı Tarihi, (Haz. Heyet) C.VI. İstanbul: Güven Basımevi, İstanbul 1972.

Mülazımoğlu Mahsud Emre, *Devlet Adamı Olarak Mehmed Talat Paşa*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Ohson Robert W., *The Remains of Talat: A Dialectic Between Republic and Empire*, *Die Welt des Islams*, XXVI Leiden 1986, ss. 46-57

Osmanlı Belgelerinde Ermeniler (1915- 1920), (Haz: Ahmet Altıntaş, Mehmet Canatar, Oğuz Çakıl, Recep Karacakaya, Ali Kaya, Bülent Kulüp), Başbakanlık Devlet Arşivleri Yayınları, Ankara 1994

Öke, Mim Kemal, *Ermeni Sorunu 1914- 1923*, TTK Yayınları, Ankara 1991.

Özdemir, Hikmet, *Ermeniler, Sürgün ve Göç*, TTK Yayınları, Ankara 2010.

Şakir, Ziya, *Yakın Tarihin Üç Büyük Adamı: Talât, Cemal, Enver Paşalar*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul 2011.

Şıracıyan, Arşavir, *Bir Ermeni Teröristin İtirafları*, (Çev. Kadri Mustafa Orağlı), Kastaş Yayınları, İstanbul 1997.

Şimşir, Bilâl, *Ermeni Meselesi 1774-2005*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2013.

Tekeli, İlhan, İlkin, Selim, “Kurtuluş Savaşında Talat Paşa ile Mustafa Kemal’in

Mektuplaşmaları” *Bellekten* 44, no. (1980): 301-346.

Yalçın, Hüseyin Cahit, *Talat Paşa'nın Hatıraları*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul 1998.

Zaptçiođlu, Dilek, “Talât Paşa Davası”, Cumhuriyet Gazetesi, 20- 25 Nisan, 1993.

“*William Tell: The Hero of Switzerland: A Poem*, London, Groombridge and Sons, Paternoster Row, 1845 [<http://digital.library.mcgill.ca/chapbooks/fullrecord.php?ID=8228>]